

Bevezetés

Az Imágó Budapest jelen száma a pszichoanalízis és az idegtudományok kapcsolatával foglalkozik. Előző, 2011/2. számunkban tanulmányokat olvashattak arról, hogy az affektív és kognitív idegtudományok, az idegrendszer működésének és fejlődésének megértéséhez lehetőséget adó újfajta módszerek, a modern idegtudományi képkalkoló eljárások segítségével talán lehetőség nyílik a pszichoanalízis által megfogalmazott jelenségek és pszichoterápiás folyamatok újszerű megértésére.

Jelen számunkban – az előző szám témáinak folytatásaként – a pszichoanalízis speciális kérdéseit, fogalmait járjuk körül az idegtudományok szemszögéből. Emellett a neuropszichoanalitikus szemlélet kritikájáról közlünk egy írást. E kritikai megközelítés megjelenítését azért tartjuk fontosnak, mert a neuropszichoanalízissel kapcsolatban számos kérdésben nincs egyetértés, mindkét oldalról hallhatunk szkeptikus és kritikus hangokat.

A felmerülő kérdés rendkívül izgalmas: vajon a pszichoanalízis és az idegtudományok fejlődése egymástól függetlenül történik-e, vagy lehetséges a kettő közti integráció? Lehetséges-e, hogy – talán éppen a neuropszichoanalízis által kijelölt mezőben – a két tudományág nem csupán építkezik egymásból, hanem egy radikálisan új tudományággá, sőt paradigmává alakul? Vannak, akik ebben az új paradigmában egyenesen a karteziánus dualizmus, az agy/elme, test/lélek probléma meghaladásának lehetőségét látják, és vannak olyanok, akik magában a neuropszichoanalízis létrejöttében látják igazolva azt a tényt, hogy a pszichoanalízis el nem ismert, belső krízisekkel küzd.

Két radikálisan eltérő megközelítés által kijelölt spektrumon mozgunk. Az egyik oldalon reményteli, biztató hangokat hallhatunk, míg a másik oldalon szélsőséges kritikai megközelítésekkel találkozunk. Walter A. Davis Agy, elme, psziché: a harmadik terminus megőrzése című írása egyenesen a pszichoanalízis halálát látja eme új tudomány létrejöttében, amely elfedi a pszichoanalízis valódi problémáit, és a mainstreamhez hasonlóan lehetővé teszi a pszichoanalízis fennmaradását. A szerző élesen kritizálja a nem-pszichoanalitikus gondolkodók, mint Dennett, Pinke, valamint a neuropszichoanalízissel foglalkozó gyakorló analitikusok (Schore, Solms) és a tudatelméletet hangsúlyozó Fonagy munkáit. Pontokba szedve érvel emellett, hogy a neuropszichoanalízis által kínált fogalmakban való gondolkodás éppen a pszichoanalízis lényegével való kapcsolatot elvesztését jelenti, az agy és az elme hangsúlyozása mellett magát a pszichét fogjuk elveszíteni.

Hasonlóan, de a spektrum másik oldalán radikális Vas József írása. Az önszerveződés, önszabályozás és kommunikáció hármásában komplex, nyílt, élő, dinamikus rendszernek tekinti a szelfet, az elmét formáló tapasztalatokat és kapcsolatokat, melyek a szüntelen változás mintázatait mutatják. Gondolatai a magzat magas szintű és kifinomult pszichikus tevékenységével kapcsolatban megosztják a fejlődéslélektannal foglalkozó szakembereket és a terapeutákat egyaránt. Véleménye szerint már a fogantatástól rendelkezünk önszervező,

öntükröző és kommunikatív kompetenciával, sejtmemóriával vagy fraktál memóriával. Ezek a képességek az anya-magzat kötődést alakítják és szervezik. A magzat fejlődésének feltétele a magzat és az anya alanyközi integrációja, amelynek során az anya magzata létét tükrözi vissza, úgy, mint egy vele nem-azonos létezőt, aki képes tükrözni önmaga létezését. Vagyis a magzat öntükröző képessége az anyai tükrözés következménye, amely arra irányul, hogy a magzat létezését fogantatásától kezdve igazolja.

Bokor László és Lábadi Beatrix az áttétel, az empátia, a beleérzés kérdéseivel foglalkozik, s köti össze azokat a tükroneuron-rendszerrel és a szimulációs elmélettel.

Lábadi Beatrix A megérett Másik című tanulmányában az empátia, megértés, beleérzés fogalmait elemzi filozófiai és pszichoanalízis-történeti kontextusban. Mindezt a tükroneuron-rendszer és a szimulációs elmélet keretébe helyezi, három lehetséges kapcsolódási pontot jelölve ki a pszichoanalízis és a szociális idegtudományok között. Ezek: a tudattalan kommunikáció, az empátiás megértés és az áttétel. Ugyanakkor óvatosságra int, hiszen a klasszikus pszichoanalízis a mai tükroneuron-elméletnek csupán a csíráját tartalmazza. Ennek ellenére az interszubjektíváson alapuló modern terápiás megközelítés közelebb áll az idegtudomány mai eredményeihez, és közvetlenebb kapcsolat mutatható ki az interszubjektív világ és az idegrendszer szimulációs mechanizmusa között.

Bokor László Az áttétel idegtudományi megközelítése című írásában szinte folytatja Lábadi Beatrix gondolatait. Az áttételért az amygdalában és a prefrontális kéregben lévő implicit-procedurális memória által tárolt reprezentációk felelősek. A terápia során, az adott helyzet „ismerős” helyzetként történő felismerésekkor, a korábban kódolt neurális minták aktiválódnak. Túlerhelő élmények során erősödik az amygdala multimodális neuronjainak működése, valamint a tükroneuron rendszer tüzelése. A traumatikus élmények tárolása az említett struktúrákhoz tartozó implicit-procedurális memóriában történik. Eredményes terápia esetén, a pszichoanalízis során a neurális hálózatok módosulásán keresztül elcsendesednek a trauma idegi mintái. A folyamat az áttétel meghatározó reprezentációk változásán keresztül valósul meg, a gyógyulás során a régi élményhez így új kapcsolati konfiguráció kapcsolódik.

Pető Katalin A neurontól a lélekig: a pszichoterápia neurobiológiai alapjai című írásában amellet érvel, hogy a neuropszichoanalízis által feltárt tudás nemcsak abban segít, hogy miképp szemléljük a korai anya-gyermek kapcsolatban a gyermeki test és lélek alakulását, hanem abban is, hogy technikai módosítások bevezetésével a pszichoterápiát/pszichoanalízist a személyiségzavarok szélesebb körében tehessük hatékonyá.

Bálint Katalin A filmszereplő tekintete: a belső fokalizáció befogadáslélektani hatása című tanulmánya a nézőpont, tekintet, tudatelmélet, narratív filmelmélet kérdéseit járja körül. Bálint Katalin a szereplői nézőpont perceptuális szintje és a befogadói empátiás folyamatok közvetlen kapcsolata mellett érvel. Kitér azokra az idegtudományi kísérletekre, amelyek a tekintet követése során aktivizálódo agyterületeket kutatják, mivel ezek rámutatnak arra, hogy a belső fokalizáció konvencióvá vált vizuális kódjait (tekintetet követő vágás, nézőponti beállítás) felépítő beállítások különösen alkalmasak arra, hogy a befogadó empátiás folyamatait, elmeolvasásáért felelős agyterületeket aktivizálják.

2011. szeptember 4.

Lénárd Kata